

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 02.11.2025
Kabul Tarihi : 09.04.2026

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1815581>

CUMHURİYET ŞİİRİNİN 1950-1980 DÖNEMİNDE ÇOCUK TEMSİLİ: MASUMİYET, UMUT VE DİRENİŞ

Müslüm ENGİN¹

ÖZ

Bu araştırma makalesinde Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin 1950-1980 dönemindeki çocuk ve çocukluk temsillerine odaklanılmış olup çocuğun şiirsel anlatımdaki yerini, anlam katmanlarını ve dönemin toplumsal atmosferiyle ilişkisini göstermek amaçlanmıştır. Cumhuriyet dönemi şiirinde çocuk, entelektüel alanda ve toplum yaşamında da benzerine rastlandığı üzere yalnızca nostaljik bir öğeyi değil; aynı zamanda toplumsal beklentileri, ideolojik çatışmaları, güçlü aile yapısını, şiirsel dil arayışları ile kültürel dönüşümleri ele alan çok yönlü bir temsille işlenmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada 1950-1980 dönemi şiirinde çocukluk temsillerini teşkil eden temalar masumiyet, umut ve direniş başlıkları altında analiz edilmiştir. Bu makalede dönem şiirinde çocuk imgesinin nasıl yeniden üretildiği içerik analizi yöntemiyle ele alınırken Stuart Hall'un temsil kuramı ile Philippe Ariès ve Chris Jenks gibi isimlerin öncülüğünü yaptığı çocukluk sosyolojisi yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Bu sayede, şiirde çocukluğun tarihsel bir inşa süreci ve kültürel bir semboller alanı olarak nasıl ele alınmış olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Masumiyet, umut ve direniş kavramlarının kapsadığı şiirdeki çocuk temsilleri üzerinden ortak bellek, ideolojik beklentiler ve poetik dönüşümün izleri sürülmüştür. Analizlerin sonucunda; 1950'lerde daha çok ev, aile ve bireyin iç dünyası bağlamında yer alan çocuğun, 1960'larda toplumsal değişimler, çatışma ve toplumcu idealler doğrultusunda geleceği temsil eden bir sembole dönüştüğü, 1970'lerde ise çok kutuplu siyasal ve toplumsal gelişmelerin etkisiyle bir direniş ve diriliş sembolü olarak kodlandığı bulgulanmıştır. Bu dönüşüm hem yapı hem de içerik açısından şiirin söylemini etkilemiş; çocuk, kimi zaman bir masumiyet imgesi, kimi zaman tarihsel rolü olan bir birey ve çoğu zaman geleceğe dair umutların temsil edildiği nesil olarak şiir dilinin merkezine yerleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Türk Şiiri, Çocuk Temsili, Masumiyet, Umut, Direniş, Diriliş

¹ Dr., Öğretimci, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, beyhaki@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6247-0791>

Article Type : Research Article
Date Received : 02.11.2025
Date Accepted : 09.04.2026

<https://doi.org/10.29029/busbed.1815581>

REPRESENTATION OF CHILDREN IN REPUBLICAN POETRY 1950-1980 PERIOD: INNOCENCE, HOPE AND RESISTANCE

Müslüm ENGİN¹

ABSTRACT

This research article focuses on representations of children and childhood in Turkish poetry of the Republic Period between 1950-1980 and aims to show the place of children in poetic expression, layers of meaning and their relationship with the social atmosphere of the period. In poetry of the Republic period, children are not only a nostalgic element as seen in the intellectual field and social life; they are also treated with a multifaceted representation that addresses social expectations, ideological conflicts, strong family structure, poetic language searches and cultural transformations. In this context, the themes constituting childhood representations in poetry of the 1950-1980 period are analyzed under the titles of innocence, hope and resistance. In this article, how the image of the child is reproduced in the poetry of the period is addressed through content analysis, while benefiting from Stuart Hall's theory of representation and the approaches to the sociology of childhood pioneered by names such as Philippe Ariès and Chris Jenks. In this way, an answer has been sought to the question of how childhood has been addressed in poetry as a historical construction process and a cultural symbolic field. Traces of collective memory, ideological expectations and poetic transformation have been traced through the representations of children in poetry encompassed by the concepts of innocence, hope and resistance. As a result of the analysis, it was found that the child, who was mostly in the context of home, family and the inner world of the individual in the 1950s, turned into a symbol representing the future in line with social changes, conflict and communitarian ideals in the 1960s, and was coded as a symbol of resistance and resurrection in the 1970s under the influence of multipolar political and social developments. This transformation affected the discourse of poetry in terms of both structure and content; the child has sometimes been placed at the center of the language of poetry as an image of innocence, sometimes as an individual with a historical role and often as a generation representing hopes for the future.

Keywords: Family, Turkish Poetry, Representation of Children, Innocence, Hope, Resistance, Resurrection.

¹ PhD, Educator, Ministry of National Education, Ankara, beyhaki@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6247-0791>

1. GİRİŞ

Türk şiiri, Cumhuriyet Dönemi'nin 1950-1980 yılları arasında hem içerik hem de yapı bakımından önemli değişiklikler yaşamıştır. Zira bu dönem toplumsal, kültürel ve siyasal dönüşümlerin edebiyata doğrudan yansıdığı yıllara denk gelmektedir. Bu makale, "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Çocuk (1950-1980)" adlı doktora tezine dayanan ve 1950-1980 yılları arasında yazılmış Türk şiirinde çocuk ve çocukluk imgesinin temsiline odaklanan kapsamlı edebiyat incelemesinin bir parçasıdır.

Tez kapsamında dönem şiirinde çocukluğun yalnızca biyolojik bir süreci değil, aynı zamanda tarihsel ve toplumsal gelişmelerin etkisiyle birey, aile ve toplumu ilgilendiren çok zengin temalarla işlenmiş olduğu, içerdiği anlam katmanlarıyla kültürel hafızanın taşıyıcılığını üstlendiği ortaya konulmuştur. Tezde dönem şiirini temsilen 28 şairin şiirlerinden örnekler seçilerek içerik çözümlemesi yapılmış, çocuk ve çocukluk imgelerinin çocuğun aile, çevre ve toplumla etkileşimi sonucu belirginleştiği ortaya konulmuştur (Engin, 2024: 126-131).

Bu makale, tezin bir uzantısı olarak tezde bulguların çocuk ve çocukluk ile ilgili temalardan süzülerek elde edilen üç temel eksen üzerinde odaklanmakta, şiirdeki çocuk imgesinin dönem içinde nasıl dönüşüme uğradığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda temaların 1950-1980 yıllarını kapsayan geniş dönemde, her on yılda bir hangi temalar etrafında kümelendiği gösterilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet şiirinin 1950-1980 yıllarına denk düşen döneminde tarihsel olarak benzer siyasal ve toplumsal olayların art arda yaşanmış olması ve bu gelişmelerin edebiyat sahasında güçlü karşılıklar bulması, çocuk temsillerini analiz etmek bakımından da bu evrenin bir bütün olarak ele alınmasını gerektirmiştir.

Aşağıdaki tabloda makalede incelenecek olan masumiyet, umut ve direniş temsilleri ile bunlarla ilişkilendirilen şairlere yer verilmiştir. Bu çalışmada incelenen şairler kendi döneminde çocuk temsillerine güçlü bir şekilde yer veren, bu anlamda sanatsal ve kültürel etki bakımından ön plana çıkanlar arasından seçilmiştir. Şairlerin uzun yıllara yayılan sanat serüvenlerinde toplumsal gelişmelere yaklaşımlarının çok boyutlu olduğu akılda tutularak, çocuk temsiliinde belirgin olan eserlerine odaklanılmıştır. Şairler eserlerini meydana getirdikleri yıllarda işledikleri çocuk temsillerine göre gruplandırılmış, bu şekilde bir sınırlandırmaya gidilmiştir. Dolayısıyla makalenin örnekleme, 1950-1980 dönemi şiirinde hem toplumsal duyarlılık hem sanatsal yetkinlik hem de çocuk temsillerine yer vermedeki başarısı ile öne çıkan şairlerden oluşmaktadır.

Tablo 1.

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Çocuk ve Çocukluk Temsili (1950-1980)

Çocuk ve Çocukluk Temsili	1950-1980 Dönemi Şiirlerinde İşlenen Çocuk ve Çocukluk Temaları	1950'li Yıllar	1960'lı Yıllar	1970'li Yıllar
Masumiyet	* Çocuğun Toplumsal Kimliği *Çocuk Saflığı	Attila İlhan Fazıl Hüsnü Dağlarca Turgut Uyar	Behçet Necatigil	Cahit Zarifoğlu
Umut	* Çocuğun Aile İçin Önemi *Çocuğun Yetiştirilmesi ve Eğitimi	Nazım Hikmet	Ataol Behramoğlu Erdem Bayazıt	Rıfat Ilgaz
Direniş	* Çocuğun Toplum Karşısındaki Sorumluluğu	Nazım Hikmet	Sezai Karakoç Ataol Behramoğlu	Cahit Zarifoğlu Rıfat Ilgaz Sezai Karakoç

Türk şiirinde 1950-1980 yılları edebi eser, poetik hareketlilik ve şair sayısı açısından çok zengin bir dönemi teşkil etmiştir. Bilhassa bu dönemde poetik yönelimin daha çok bir dergi ya da şiir hareketi çevresinde gerçekleştiği; siyasal ve toplumsal dönüşümler ile art arda yaşanan darbelerin ve toplumsal çatışmaların şiirin düşünsel dokusunu şekillendirdiği bilinmektedir (Ay, 2001: 109). Tablodan da anlaşılacağı üzere dönemin önde gelen şairleri çocuk ve çocukluk temalarına yer vermiş, çocuk masumiyetini toplumsal, mistik ve pedagojik bir zeminde ele almışlardır. Yine bu temalar dönem şiirinde çocukluğun devrimci umudu, politik direnişi ve kolektif bilinci temsil eden bir imgeleme tahayyül edildiğini göstermektedir.

Araştırmada çocuğun Türk şiirinin 1950-1980 döneminde tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl temsil edilmiş olduğu sorusundan hareket edilmektedir. Dönemin zengin edebiyat ortamında bu anlamda ortak bir yaklaşım olup olmadığı, yıllar içinde temsillerin ne şekilde evrilmiş olduğu soruları ise alt soruları oluşturmaktadır. Giriş bölümünde makalenin amacı, yöntemi ve kavramsal çerçevesi çizilmiş, birinci kısımda ‘Masumiyetin Taşıyıcısı Olarak Çocuk: 1950’ler Şiiri’ başlığı altında dönemin ilk on yılındaki çocuk temsili analiz edilmiştir. ‘Umutun Simgesi Olarak Çocuk: 1960’lar Şiiri’ başlığını taşıyan ikinci kısımda, şiirde dönemin ortalarında değişen çocuk algısının izleri sürülmüştür. Üçüncü kısımda ise ‘Direnişin ve Dirilişin Sembolü Olarak Çocuk: 1970’ler Şiiri’ başlığı altında, dönem sonlarına doğru yeni çocuk temsillerinin örnekleri incelenmiştir. Sonuç kısmında ise araştırmanın bulguları tartışılmış, değerlendirme ve önerilere yer verilmiştir.

Araştırma yöntem olarak içerik analizine dayanmaktadır. Sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan içerik analizi, insan davranışlarını dolaylı olarak anlamaya imkân tanır. Kelime ve kavramları belirli kurallar çerçevesinde sistematik bir şekilde kodlayarak arka planda yer alan küçük içeriklerle ilişkilendirir. Metinlerdeki belirli özelliklerin tarafsız ve sistematik olarak tanımlanması yoluyla da metnin mesajına dair çıkarımlarda bulunmayı amaçlar. Araştırmacı metindeki kelime ve kavramların anlamsal ilişkilerini analiz ederek, metnin iletildiği mesaja dair sonuçlara ulaşmaya çalışır (Büyüköztürk ve Ark., 2024: 259).

Çocuğun şiir dilinde nasıl yapılandırıldığını açıklamak için Stuart Hall’ın temsil kuramından hareket edilmiştir. Hall’e göre temsil kavramı, dilin bir şey hakkında anlamlı bir şey söylemek için kullanılmasıdır. Temsil sistemi bireyin zihninde yer alan ve her türlü insan, nesne ile olayı anlamlandırmasına yarayan kavramlar dizisine karşılık gelmektedir. Bu sistemde dil kültürle üç şekilde ilişki kurar. Hall bunları insanlar dünyasında zaten var olan nesne ve olayları gösteren yansıtıcı, konuşmacının kişisel olarak kastettiğine karşılık gelen kasıtlı ve anlamın dil içinde ortaya çıkarıldığını savunan inşacı yaklaşımlar olarak tasnif etmiş, bu yaklaşımların temsil sisteminin omurgasını teşkil ettiğini dile getirmiştir. O halde dil ve kültür etkileşimi, bireylerin birbirleriyle anlaşabilmeleri için kavramların zihinlerinde sistematize edilmiş olması ve bu doğrultuda yeniden üretilmesi gerçeğine dayanır (Hall, 2009: 15-17).

Şairlerin şiirlerinde imgeleri oluştururken dil ve kültür ilişkisinde var olan güçlü bir temsil sistemini kullandıkları aşikardır. Sözcükleri kimi zaman doğadaki nesnelerin anlamını doğrudan yansıtır kimi zaman da niyetlerine göre kasıtlı olarak belirli bir amaca yönelir. Ancak şairlerin aynı zamanda özellikle Hall’ın değindiği (2009: 25) “dünyayı anlamlandırmak, ona anlam kazandırmak ve bu anlamı başkalarıyla paylaşmak için kültürel kavramsal sistemlerini, dilsel ve diğer temsil biçimlerini kullanarak anlam inşa eden sosyal aktörler” olduklarını da hatırlamak gerekir. Dolayısıyla bu bağlamda şiirlerde çocuk ve çocukluk kavramı yalnızca yansıtılan değil, dönemin değer sistemine göre yeniden üretilen bir alan olarak ele alınır.

Edebiyatta çocuk imgesinin yeniden üretilen bir alan olarak değişen temsillerde kullanılmasının arka planında, çocuk ve çocukluk kavramlarının modern zamanlarda kültür içinde yeniden yapılandırılmış olması yatmaktadır. Philippe Ariès *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* (Çocukluğun Yüzyılları: Aile Yaşamının Sosyal Tarihi: 1962) adlı eserinde, çocukluğun yirminci yüzyıla kadar yetişkinlikle aynı kategoride değerlendirildiğini vurgulamıştır. Orta Çağ’da ve modern zamanların başında, özellikle alt sınıflarda çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren yetişkinlerle birlikte yaşamaya başlar hem oyunlarda hem işlerde büyüklerle birlikte yer alırlardı. Toplumun yaşamı, bireylerin yaşını ya da özel alanını dikkate almayan, kolektif bir akış içinde sürüyordu. Bu nedenle mahremiyet ve bireysel yaşam gelişmemişti. Aile, yalnızca soyun devamı, mülkiyetin aktarımı gibi işlevler üstlenirken duygusal bağlar zayıftı. Orta Çağ medeniyeti, antik dönemin erdemli birey yetiştirme geleneğini unutmamıştı. Oysa günümüzde eğitim kavramı toplumsal bilinçte merkezi bir yere sahiptir. Psikanaliz, pediatri ve psikoloji gibi bilimler çocuklukla ilgili sorunlara odaklanmakta, bu bilgiler popüler iletişim olanaklarıyla ebeveynlere aktarılmakta ve çocukluk dönemi hem fiziksel hem ahlaki açıdan yoğun biçimde tartışılmaktadır (Ariès, 1962: 411).

Bu açıklamanın özellikle 1950-1980 dönemi şiirlerinde sıklıkla karşılaşılan çocuğun masumiyeti ve çocuğa yüklenen umut ve direniş temsillerine ilişkin beklentilerin arka planındaki düşüncüyü ortaya çıkardığı belirtilmelidir. Anlaşılacağı üzere, çocukluk kavramı modern zamanlardan önce yaşam koşullarına ve toplumsal şartlara göre algılanan bir gelişim dönemi olarak temsil edilmiştir. Modern zamanlarda da yine bireyin ve ailenin değişimine bağlı olarak kültür ve sosyal yaşamın yeniden inşa ettiği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocukluğun modern zamanlarda sürekli olarak yeniden inşa edildiğini savunan Ariès gibi, Chris Jenks de çocukluğu yeni sosyal durumlar ve gerçeklikler içinde yetişkinlerin müdahale ettiği bir alan olarak değerlendirmektedir. Jenks, çocukların kendi deneyimleri ile çocukluğun aldığı kurumsal biçim arasındaki uyumsuzluğa dikkat çeker. Modern zamanlarda çocukluğun sınıf, yaş, cinsiyet ve etnik köken, kentsel veya kırsal yerleşimler, engellilik veya sağlıksızlık yoluyla atfedilen belirli kimlikler tarafından parçalanmış ve katmanlaştırılmış olduğu savını öne sürer (Jenks, 2002: 121-122).

Cumhuriyet döneminde çocukluk, özellikle Batı kaynaklı söylemlerin etkisiyle, masumiyet ve korunma temelli bir çerçevede tanımlanmıştır. Yukarıdaki paragraflarda işaret edildiği gibi, çağdaş çocukluk anlayışı çocuğu, "sorumluluktan yoksun ama korunması ve eğitilmesi gereken" bir varlık olarak konumlandırır. Çocuklukla ilgili bu modern söylem, Batı'nın "doğru çocukluk" modelinin Türkiye gibi diğer tüm ülkelerde norm haline gelmesine yol açmıştır. Özellikle Cumhuriyet'in erken döneminden itibaren edebi eserlere de yansımaya başlayan bu model aile, okul ve devlet gibi kurumsal yapılar sayesinde yerleşmiş; tam da Jenks'in vurguladığı gibi sisteme hizmet etmeyen alternatif çocukluk biçimleri, örneğin zayıf ya da herhangi bir nedenden dolayı sosyal katılıma aday olamayanlar sistem dışı ve sorunlu olarak görülmüştür (Jenks, 2002: 122; Öztan, 2009: 44-45). Yine bu doğrultuda çocuk ve çocukluk kavramları, Türkiye'de de özellikle 1950'lerden itibaren kamusal söylemde ve edebi temsillerde yeniden ve farklı şekillerde yorumlanmaya başlamıştır. Takip eden kısımda 1950 yılından itibaren şiirlerdeki çocuk temsiline örneklerine değinilecektir.

2. MASUMİYETİN TAŞIYICISI OLARAK ÇOCUK: 1950'LER ŞİİRİ

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında esas gaye yeni kurulan devleti güçlü medeniyetler seviyesine çıkaracak bir modernleşme ve kültür atılımını gerçekleştirmektir. İlk yıllar bu nedenle tek parti icraatlarının ve devrimlerin işleyişiyle şekillendi. Yeni aile ve çocuk tasavvuru da bu doğrultuda gelişti. Bu dönemde bireyi ve toplumu derinden etkileyen dünya ekonomik buhranı ile iki dünya savaşının olumsuz ve yıkıcı etkilerini unutmamak gerekir. 1950'li yıllara gelindiğinde siyaset arenasında çok partili demokrasi girişimleri; toplumsal hayatta ise göç, kentleşme, sanayileşme gibi güçlü değişimler ve yenilikler yaşanmaya başladı. Tüm bu gelişmeler edebiyat dünyasının özgür ve çoğulcu ortamında boy veren, her konuda kendini sürekli yenileyen ve ilerleyen, zengin tematik bir döngüye yol açmıştır.

Modernleşme ve gelişme yolunda yaşanan olumsuzluklara rağmen birer sanatçı olarak şairlerin daha çok iyimser yönleri ile topluma liderlik yaptığı vurgulanmalıdır. Nurullah Çetin'in bu tutumla ilgili olarak *çocuksu duyarlılıkla yaklaşım* şeklindeki tarifinde, şairlerin dünyaya ve olaylara küçük bir çocuğun gözünden baktığı gerçeği öne çıkarılmaktadır. Şair, dünyaya ideolojik ve öğrenilmiş değer yargılarının baskısından uzak, olduğu gibi bakar; varlık alemine, olaylara saf ve masum bir çocuk duyarlılığı ile yaklaşır. Diğer bir deyişle şair, yalnız bırakılmış bir çocuk saflığıyla etrafında olup bitene şaşkın şaşkın bakarken hayatı anlamlandırmaya çalışır (Çetin, 2019: 56-57). Burada şairin çocuksu duyarlılığından toplumsal konuları anlamaya ve yeniden anlamlandırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi şairlerinin çoğunda bu özelliğin öne çıktığı savunulabilir. Bilhassa 1950'li yıllardan sonra, yaşamı bir çocuk saflığıyla ilk defa keşfediyormuş gibi irdeleyen çocuk temsiline izlerine daha sık rastlanmaktadır. Örneğin Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Oğul" adı şiirinde geçen, "Ben oğulum, gücüm parlar/.../Sanki benden önce kimse yoktu/Ellerim ayaklarım bir yenilikle hoş/Taze gök görünür evrenin ilk sabahlarından/Saat hangi saat belli değil/Vaktim güllerle gecelerle sarhoş/.../Bir sevinç, dünya kadar, ayaklı elli" dizeleri, dünyanın ilk sabahlarına uyanmışçasına yaşama sevinci ile dolu bireyi çocuk temsiliyle resmetmektedir (Dağlarca, 2021: 679).

Çocuğun büyüüp serpilmesi ile evlerin ve kentlerin gelişmesi arasında bağ kuran Dağlarca, bireyin çalışıp çabalayarak bir şeyler ortaya koyma motivasyonunu da yine çocuğun yaratılışındaki güzelliğin esas gayesine erişme isteğiyle ilişkilendirir. "Küçük Şehirlerin Ninnisi" (Dağlarca, 2021: 703) adlı şiirindeki, "Uyusun da büyüsün evlerimiz/Çeşmeler ve dükkanlar ve yollar/Varalım güzelliğin sonsuzluğuna/Akılın ve ağacın olduğu kadar/Uyusun da büyüsün heykel/.../Uyusun da... açılışın gözleri/Basmalarda kıpırdayan süsün" imgeleminde, insanın içindeki ve dışındaki doğaya ilişkin karşılaştırmalar yaparak, tabiata ve insana özgü güzelliklerin gelişme süreci ile çocukluk çağının özellikleri arasında benzeşim kurmuştur.

Dolayısıyla insan çocuğunun büyümesine şahitlik ettiğinde hissettiği sevinç ve mutluluğu, çalışmakla elde ettiği emeğin büyümesini görünce de yaşamış olacaktır. "Haydi oğul haydi kız/Kişiye çoğul eder/Çalışmak yalnızlığında tarlaların/.../Duyarsın iğlerin döndüğünü büyüdüğünü arpanın/Sanki yaşamın değişir usulca/Çalışmak giz içinde evrenleyn/Çalışmak/Allahça kulca" dizeleri bu açıklamayı örneklemektedir (Dağlarca, 'Çalışmak', 2021: 1072). Burada çocuk saflığına, çocuk gibi büyüüp serpilmeye bir gönderme vardır; ancak aynı zamanda çalışmanın bireye vereceği haz ve katacağı değer konusunda bir nasihat söz konusudur. Nasıl ki Allah evreni yarattıysa birey de masum bir çocuk gibi iyi bir kul olmaya gayret ederek çalışmalı ve evreni inşa etmelidir. Bu noktada dönem

şiiirinde çalışmanın, özellikle 1950’li yıllarda gelişmeye başlayan kent yaşamında üretime katılmanın da çocuklar açısından değerli görülen bir ödev olduğuna dikkat çekilmelidir.

Dağlarca’nın şiiirinde çocuk doğasından ve duyarlılığından, çocukça bir masumiyetten hareketle insanı anlama çabasının öne çıktığı anlaşılmaktadır. Mehmet Narlı *Şiir Burcu* adlı eserinde (2015: 33) Dağlarca ile ilgili olarak, “İnsanı, tabiatı, dünyayı anlamaya çalışırken, mistik metafizik bir algıdan laik bir algıya, bireyden topluma, yerelden evrensele, maddeden ruha bütüncül bir algıya uzanmak istediğini” dile getirmiştir. Dağlarca’da çocuk, “Dünya, doğa ve evren karşısında henüz sadece duygularına ve sezgilerine dayanarak davranır. Varoluşun temel kaygıları, korkuları ve arzuları çocuğun ağzından dile getirilir”.

Böyle kurgulanmış bir poetik yapıda, masum çocuk temsilinden hareket edilmiş olması dönem şiiirinin doğasını şekillendirmektedir. Keza dönemin güçlü bir sesi olan Turgut Uyar’da benzer çocuk temsiline rastlanmaktadır. “Bahar Başlangıcında Düşünceler” adlı şiiirinde geçen (Uyar, 2014: 39), “... çocukluğum/Geçende oturdum da düşündüm/.../Şöyle birkaç saat düşteyim sandım/Sanki rahat bir toprakmışım da, içime/Bir cemre düşmüş gibi ısındım” dizeleri; çocukluğa saflık, temizlik ve mutluluk çağı olarak doğaya en yakın olunan dönem atfetmesi bakımından Dağlarca’nın çocuk temsiliyle benzerlik göstermektedir.

Bu dönemde yazılmış Attila İlhan şiiirlerinde de çocuğun benzer bir temsille işlendiği görülmektedir. “Başka Adam” adlı şiiirinde geçen, “bir türkünün kıyısından çocuklar geçer/ellerini tertemiz bir yağmurda yıkamış/yalınayak macera gözlü çocuklar geçer/gülmüş gülmüş/ağlamış ağlamış” dizelerinde, dönem şiiirindeki çocuk imgesinin izleri sürülmektedir (İlhan, 2019: 11). Burada halk kültürüne özgü türkülerin çocukla özdeşleşmesi, çocuğun doğadaki en saf ve içtenlikli hallerin kaynağı gibi sunulması, çocukluğun esasında yetişkinlerin kaçıp sığındığı, kendini teselli edip huzur bulduğu bir alan olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Aynı şekilde “demek sen bu dünyadan çocukların anladığını anlıyorsun/zaman ihtiyarlıyor ya sen hala çocuksun” dizelerinde de çocukluk, yetişkinlerin dünyasından masumiyet yönü itibariyle üstün tutulmuştur (İlhan, eski deniz halkı, 2019: 21).

Daha önce 1950-1980 döneminde şiiir türünü zenginleştiren çok fazla şair ve şiiir hareketi olduğu üzerinde durulmuştur. Doğrudan çocuk edebiyatı ile ilişkilendirilmeyecek, salt yetişkinler için yazılmış şiiirler bile çocuk temsilleri bakımından içerik analizine tabi tutulduğunda, çocuk merkezli bakış açısının çok yoğun bir şekilde işlenmiş olduğu görülecektir.

Örneğin 1950’li yıllarda yalnızca Attila İlhan’a ait yukarıda şiiirlerinden örnekler verilen Sisler Bulvarı (2019) adlı şiiir kitabında, çocuğun masumiyeti temsili 26 şiiirde kendine yer bulmuştur. Kitapta çocuk ve çocukluk kavramları, masumiyet temsiliinin dışında başka temalarda da mutlaka işlenmiştir. Neredeyse çocuğa dair bir imgenin yer almadığı şiiir yok gibidir. Aşağıdaki tabloda bu içeriği temsil eden şiiirlerden bazı örnekler sunulmuştur

Tablo 2.

‘Sisler Bulvarı’ Şiiir Kitabında Çocuğun Masumiyeti Temsili Örnekleri

Şiiirin Adı	Sayfa	Çocuk Temsilini İçeren Dizeler
tatyos’un kahrı	28	“allah bilir ki sevinirdik/yalnız çocuklardan utanırdık/madem ki ölmemiz lazımdı”
Mırcı	39	“sesiniz yılanmış bir mahkûm gönlünce sıcak/bir çocuk namusunca temizdi”
kaptan 4	52	“sen o çocuk değilsin sen artık çocuk değilsin/dudakların eskisi gibi beyaz değiller biliyorsun”
Pia	57	“sırtında yoksul bir yağmurluk/çocuk gözleri büyük büyük”
sisler bulvarı	58	“terk edilmiş bir çocuk gibiydim/dokunsanız ağlayacaktım”
bence malumdur	65	“ellerin muhakkak çocuk elleridir/hep kimsenin bilmediği türküler düşünürsün/onlar neden daima okul türküleridir”
yeraltı ordusu 1	72	“ayaklarının dibinde en çocuk sesleriyle deniz”

yeraltı ordusu 2	78	“brindisi açıklarında bir gemi batıyor/hüzünlü bir çocuk tebessümü gibi suyun üstünde/bırakıp/batıyor”
silezya dağları’ndan uzakta	90-93	“kardeşin kurşuna dizilmiş elleri tertemiz bir çocuk/.../iş dünyayı sevmekte yaşamakta çocuğum/ekmeğin içinden namuslu merminin çekirdeğinden sert”
tütünkeş	124	“yol boylarında boynu bükük bir çeşme güler/ağlamış bir çocuk gibi güler/yol boylarında/türküler”
hayır	140	“bu döşeği sen mi serdin elin dert görmesin ana/ana uyuyacağım ninni çağır danalar girsin bostana”

Tablo 2. Devam

Tablodaki örnekler, kitabın gerçekten de güçlü bir çocuk imgesi içeriğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kitap boyunca çocuğun masumiyeti temsili; inanç, temizlik, cesaret, azim, özlem, namus, sabır, ihtiyaçlar, zaaf, kültür, hüznün, yalnızlık ve fanilik gibi anlamlarda çok boyutlu olarak işlenmiştir.

Kitaptaki şiirleri için özellikle Fransız ozanlarının öncülüğünü ettiği toplumcu bir diyalektikten etkilenecek kaleme aldığı dile getiren İlhan; bu sayede 1940’lı yılların serbest şiirinde öncü olan Garip akımını geçtiğini, kendi şiirlerindeki muhtevanın toplumsal gerçekleri ele alması bakımından güçlü olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, 1950’li yıllarda Demokrat Parti nispeten çoğulcu bir sistemin önünü açmış olsa da bu yıllar hak arayan söylemin özgür bir alan bulamadığı yıllar olmuştur. Dolayısıyla muhalif bir tutum olarak geliştirdiği toplumsal gerçekçiliği roman, şiir ve yazılarında somutlaştırmaya gayret ettiği belirtilmiştir (İlhan, 2019: 146-147).

Şiirlerin çocuğun masumiyeti temsili eksen olarak yazılmış olmasına karşın dönemin siyasal ve toplumsal koşullarında toplumun gerçeklerini ve beklentilerini dile getirmeye çabalaması; dönem şiirlerindeki çocuk temsiliyenin yenilikçi temalara olanak tanınması bakımından dikkat çekici bir noktada durduğunu göstermektedir. Son şiirleri bu yıllara denk gelen Nazım Hikmet’in “Yine İyimeslik Üstüne” adlı şiirindeki (Hikmet, 2022: 9), “Biliyordum, yaşına bile gelmeden/gözlerinde sırça toplar yanan çocuk/yolcu füzeleri güneşe doğru, yıldızların arasından/balık gibi sessiz sedasız akıp gidecek/.../Yeryüzünde görececek mucizenin büyüğü:/tek insan milletini pırıl pırıl” dizelerinde; çocuğun masumiyet yönünden yetişkinlerden üstün olduğuna, çalışıp çabalayarak gelişen çağın ve bilimin gereklerine uygun bir dünya kuracağına ve tüm insanlığın çocukça bir mutluluğa kavuşacağına dair bir inanç ve beklenti işlenmektedir. Dolayısıyla Hikmet’in şiirleri de hem sanatsal hem toplumsal anlamda, çocuk temsillerindeki çok yönlülüğün ortak karakteristik özelliklerini barındırmaktadır.

Cumhuriyet şiirinin 1950’li yıllarını yansıtan bu örnekler, Hall’in yansıtmacı temsil sistemi bağlamında çocuğun doğaya en yakın ve duygusal açıdan değerli bir özne olarak ele alındığını kanıtlamaktadır. Masumiyeti temsil eden bu çocuk imgesi, yalnızca bireysel bir konumlandırma olarak kalmamış; sanat ve toplum hayatına dair bazı gerçeklikleri dile getirmek amacıyla bir araç olarak da kullanılmıştır.

Çocuk masumiyeti fikrinin modernleşmeyle birlikte değer kazanmaya başladığına daha önce Ariès tarafından değinilmişti. Ona göre bu fikir, çocukluğa karşı iki tutum ve davranışa yol açmıştır. Birincisi çocukları yetişkinlerin neden olduğu kirliliğe karşı korumak ki bunun içinde özellikle cinsellikle ilgili davranışlar yer almaktadır. İkincisi ise onu karakter ve akıl bakımından geliştirmek. Bunlar çocukluğun kişisel alanlarına müdahale ile ilgili bir çelişki barındırır da 21. yy.’ın çocuk anlayışı büyük ölçüde bu iki tutuma dayanmaktadır. Çünkü çağdaş çocukluk anlayışı çocuğu ilkellik, irrasyonelizm ve mantıksızlıkla ilişkilendirmiştir. Çocuk masumiyeti fikri psikologların, pedagogların, psikiyatristlerin ve psikanalistlerin teorilerinden kamuoyuna geçmiş ve evrensel bir değer yargısı oluşturmuştur (Ariès, 1962: 119). Bu bakış açısından hareket edilerek modernleşen Türk toplumunda da çocukluğun yerleşik bir değer kazanmasında, şiirlerdeki çocukluk temsillerinin sosyal açıdan aktif rol aldığı savunulabilir.

Öte yandan, çağdaş anlamda masumiyet ve çocuğun korunması gerektiği fikrinin geleneksel anlamda çocuğun ihmal edilmesiyle benzerlik gösterdiğini dile getiren görüşlerin olduğunu da belirtmek gerekir. Seran Demiral’a göre, çocuğun toplum için duygusal değeri olan, aile ve devlet tarafından yetiştirilmesi ve korunması gereken bir varlık olarak ele alınması, onun faillik alanına girilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda çocukların kendi hayatlarını yakından ilgilendiren eğitim, okul, vb. gibi pek çok konuda söz sahibi olamayışı, özgürlük alanlarını kısıtlamakta; hayatlarını doğrudan etkileyen demokratik bir katılım içinde yaşamalarına da engel olmaktadır. Ayrıca bu durum çocukların ötekileşmesine yol açmakta özerk ve kendi öznelğine sahip bir birey olarak toplumun aktif bir parçası olmalarına engel teşkil etmektedir (Demiral, 2022: 55, 65).

Bu bakış açısı da bilhassa çocuk edebiyatı alanı dışında kalan ve yetişkinlere hitap eden şiirlerdeki çocukluk temsillerinin bir yönüyle çocuklara özgü alanı ihlal ettiği, çocukluğun toplumsal bir inşa aracı olarak görülmesine ortam hazırladığı şeklinde yorumlanabilir. Nihayetinde modern zamanlarda sosyolojik olarak çocuğa verilen değer ile çocuktan beklentilerin meydana getirdiği çelişkili tutumların şiirlerde de benzerlerine rastlamak, öznesi insan olan bir eylem çerçevesinde gerçekleştiği için doğal ve hatta kimi zaman toplum ve çocuk için yararları olan bir eylem olarak karşılanmalıdır. Takip eden kısımda dönem şiirinden örneklere umudun simgesi olarak çocuk temsiline değinilmiştir.

3. UMUDUN SİMGESİ OLARAK ÇOCUK: 1960'LAR ŞİİRİ

Dönem şiirlerinde çocuğun bir umut simgesi olarak ele alındığı örneklere geçmeden evvel, Türkiye'nin 1960'lı yıllardaki siyasal ve toplumsal panoramasına genel bir bakış yapmak gerekmektedir. 1960'lı yılların Türkiye'si siyasal istikrarsızlık, sosyal dönüşüm ve sınıfsal mücadelelerin yoğunlaştığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. 1950'lerde derinleşen ekonomik kriz hükümet, muhalefet ve ordu arasındaki gerilimi artırmış; kırsal ve kentsel yaşam arasında sıkışmış bir toplumda çok partili yaşam denemesi, baskıcı iktidar politikaları ve sivil-asker bürokrasinin müdahalesiyle başarısızlığa uğramıştır. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, Türkiye'de askerî vesayet döneminin başlangıcı olmuş, bu tarihten itibaren ordu sivil yönetimi denetleme hakkını meşru görmeye başlamıştır. Darbenin ardından ilan edilen 1961 Anayasası ise Cumhuriyet tarihinin en özgürlükçü siyasal ortamını yaratmış, bu durum toplumsal sınıfların siyasal hayata daha aktif katılımını mümkün kılmıştır. Anayasal özgürlük ortamı, özellikle üniversite gençliği ve işçi sınıfı için örgütlenme alanı yaratmış; 1968 Fransa hareketlerinin etkisiyle Türkiye'de öğrenciler ve öğretmenler, anti-emperyalist bir duruşla kitlesel toplumsal hareketlerin merkezine yerleşmiştir. Bu süreçte sol düşünce ekseninde sendikalar, siyasal partiler ve öğrenci örgütleri yükselirken, buna karşılık milliyetçi, muhafazakâr ve komünizm karşıtı sağcı gruplar da siyasal ve toplumsal sahnede etkili olmaya başlamıştır. Böylece, 60'lı yıllarda Türkiye'deki toplumsal yapı; bir yanda sol görüşlü işçi-öğrenci hareketleri, bir yanda devrimci aydınlar, diğer yanda ise milliyetçi-muhafazakâr sağ kesimler arasında derin ideolojik ve sınıfsal çatışmalarla şekillenmiştir (Atılğan, 2019: 343-344; Börklüoğlu, 2019: 99-100; Demirel, 2011: 399-408; Zürcher, 2000: 369-374).

Türk şiirinde 1960'tan sonra yazılan şiirlerde kendinden önce şekillenen şiir geleneğinin devam ettirildiği ve yukarıda belirtilen gelişmelerin de etkisiyle gelişme çizgisinin üç anlayış etrafında keskinleşmeye başladığı belirtilmelidir. Bunlar: 1) Toplumcu-Marksist şiirler 2) Milli romantik şiirler 3) İslamcı şiirler. Genel olarak Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin ideolojik söylemini bu üç anlayış teşkil etmiştir (Korkmaz ve Özcan, 2019: 157; Özel, 2020: 164).

Öte yandan, dönem şiirlerinin çocukla ilgili imgeleminde belirleyici olan unsurlardan biri de çocukluğun saflık ve masumiyet çağını temsil etmenin yanında geleceğe dair umutların da merkezine yerleştirilmiş olmasıdır. Çocuğun umut metaforu ekseninde işlenmiş olması haliyle değişik dünya görüşlerinin kendi ideallerine göre şekillendirdiği bir umut söylemini de beraberinde getirecektir.

Dönem şiirlerinde toplumcu gerçekçi söyleme örnek verilebilecek Nazım Hikmet'in son şiirlerindeki çocuk ve çocukluk imgesi masumiyet, umut ve direniş temsilleri ekseninde şiirin merkezindeki öğelerden birini oluşturmuştur. Bu tutum, *Son Şiirleri 1959-1963* (2022) adlı şiir kitabındaki pek çok şiirde karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu içeriği temsil eden bazı örneklere yer verilmiştir.

Tablo 3.

Nazım Hikmet'in 'Son Şiirleri (1959-1963)' Şiir Kitabında Çocuk Temsili Örnekleri

Şiirin Adı	Sayfa	Çocuk Temsilini İçeren Dizeler
Yine İyimserlik Üstüne	9	“Biliyordum, yaşına bile gelmeden/gözlerinde sırça toplar yanan çocuk/yolcu füzeleri güneşe doğru, yıldızların arasından/balıklar gibi sessiz sedasız akıp gidecek”
***	33	“Seni düşünürüm/Anamın kokusu gelir burnuma/Dünya güzeli anamın/Binmişsin atlıkarıncasına içimdeki bayramın”
***	52	“Kırdılar tazecik yeşil dallarımızı/Kırdılar kitap tutan ellerimizi/Kanına girdiler çocuklarımızın”
Yaprak Dökümü	101	“ama yaprak dökümüne rastlamak yine de burar içimi/hele bulvarlarda yaprak dökümüne/hele kestaneyseler/hele çocuklar geçiyorsa oralardan”

Hürriyet Kavgası	112	“Daha gün o gün değil, derlenip dürülmesin bayraklar/Dinleyin, duyduğunuz çakalların ulumasıdır/Safları sıklaştırın çocuklar/bu kavga faşizme karşı, bu kavga hürriyet kavgasıdır”
***	135	“Dünyayı verelim çocuklara hiç değilse bir günlüğüne/.../bir günlük de olsa öğrensin dünya arkadaşlığı/çocuklar dünyayı alacak elimizden/ölümsüz ağaçlar dikecekler”
Evler	138	“Sevdiğim şehirler sağlıkevleriyle övünenlerdir çocuk bahçeleriyle övünen şehirler”
Nereden Gelip Nereye Gidiyoruz	154	“Çocukların avuçlarında günlerimiz sıra bekler/günlerimiz tohumlardır avuçlarında çocukların/çocukların avuçlarında yeşerecekler”
Cenaze Merasimim	182	“Belki avluda dizboyu güneş ve güvercinler olacak/belki kar yağacak çocuk çığlıklarıyla dolu/.../ Bando gelse de, gelmese de çocuklar gelecek yanıma/meraklıdır ölümlere çocuklar”

Tablo 3. Devam

Tablodaki şiir parçalarından da anlaşılacağı üzere Hikmet son şiirlerinde, dönemin sanat ve toplum anlayışına uygun bir şekilde çocuk temsillerine yer vermiştir. Diğer dönem şairlerinde olduğu gibi Hikmet de çocukluğu umudun kaynağı olan berrak bir çağ olarak nitelemiştir. Kitapta çocuk imgesi ayrıca direniş, sınıf çatışması, isyan, memleket ve aile özlemi, yoksulluk, aile ve vatan değerleri, yalnızlık ve çaresizlik temaları ekseninde de işlenmiştir.

Dönem şiirindeki şiirsel söylemin etkili ifade biçimini 1960’lı yılların hızla kentleşen ve değişen toplum yapısında, muhafazakâr ve mistik pencereden kurgulamayı amaçlayan Erdem Bayazıt’ın da çocuk temsiline umut ekseninde sarıldığı görülmektedir. Şairin “Birazdan Gün Doğacak” şiirindeki, “Beton duvarlar içinde bir çiçek açtı/Siz kahramanısınız çelik dişliler arasında/direnen insanlığın/.../Şimdi siz taşıyorsunuz müjdenin kurşun yükünü/Çatlayacak yalanın çelik kabuğu/Sizin bahçenizde büyüyecek/Aşkın ve inancın güneş yüzlü çocuğu” dizeleri bu açıklamayı örneklemektedir (Bayazıt, 2021: 11, 14).

Buradaki aşk, inanç, beton duvarlar, çelik dişliler, çiçek, bahçe, direnen insanlık ve güneş imgeleri, çocuğun şahsında birleşerek değişen toplum yaşamında umutsuzluğa kapılan ve zayıflayan insana, ruhani bir kaçış alanı üreten temsillere dönüşmektedir. Nitekim “Haber Veriyorum” adlı şiirinde, “Altımızda kayan bu ölü şehri durdursana/Ey gücü toprak kadar eski/Ey gücü yer kadar ağır çocuk” diyerek, umut temsilini diğer şiirlerine de yayılan ortak bir söyleme dönüştürmüştür (Bayazıt, 2021: 24). Çocuk burada tüm insanlığın varisi ve dünyayı değiştirecek kadar güçlü gösterilmiştir.

Aynı şekilde “Deniz” adlı şiirinde de, “Denizin bir gülüşünü arıyor çocuklar ellerinde oltaları/Geçmişin günün geleceğin yükünü üstünde/Pul pul taşıyan balıkları/Denizin bir gülüşünü yakalıyor çocuklar ellerinde/oltaları” diyerek, çocukluk ve umut temsilini güçlü bir şekilde öne çıkarmıştır (Bayazıt, 2021: 64). Şiirde imgelenen dünya düzeninde çocuklar hem geçmişin tarihsel mirasını kavramak hem de içinde yaşadıkları zamanı anlamlandırarak gerekli donanımı kazanmakla sorumlu tutulmuştur. Burada kasıtlı olarak geleceği inşa etme yükümlülüğü altında temsil edilen çocuk hem bireysel hem de toplumsal fırsatlara ulaşma hedefiyle karşı karşıya bırakılmıştır.

Cumhuriyet şiirinde iki farklı edebi akımı temsil eden Nazım Hikmet ile Erdem Bayazıt’ın kullandığı imgeler farklı yönlere işaret etse de beslendiği ortak bellek ve temel aldığı çocuk temsili bakımından çocuktan beklenti ile çocuğa dair umut ortak vurgusunu taşımaktadır. Yanı sıra değişen tarihsel ve toplumsal gerçekliklerin izini sürerek hem kendi ideoloji çevrelerine hitap edebilmiş hem de şiire yeni ve güçlü bir çocukluk temsili kazandırmışlardır. Bu konuda Kemal H. Karpat *Osmanlı’dan Günümüze Edebiyat ve Toplum* (2021) adlı eserinde, değişen toplumlarda insanların alıştıkları yaşama düzeni ile değer yargılarının değişmesi gerektiğini öne sürerek bu durumun insanlar için çeşitli zorluklara neden olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle toplumsal değişimi takip eden edebiyatın bu acılara katlanan bireyi bulması ve onu düşüncelerinden dolayı yargılamadan evvel, neden bu düşünceye sahip olduğunu araştırması gerekir. Böylece edebiyat sanat ölçüleri içinde toplum davalarını insani açıdan görececek ve güçlü bir seviyeye ulaşacaktır. Dolayısıyla edebiyatın perspektif kazanması insana çeşitli açılardan bakarak onun zaman içinde değişen durumuna etki eden tüm kuvvetlere değinmesiyle mümkündür (Karpat, 2021: 75).

Gerçekten de Türk edebiyatı özellikle 1950’li yıllardan başlayarak, değişen toplum yapısına farklı perspektiflerden yaklaşan ve güçlü edebiyat ekolleri oluşturan şairler ortaya çıkarmayı ve yüksek seviyeye ulaşmayı başarmıştır.

Burada dikkat çeken durum, yetişkin şiirlerinde çocuğun psikolojik değerinin şairler tarafından çok önceden sezilmiş olması ve neredeyse her düşünce düzeyinde başat temsili oluşturmuş olmasıdır.

Şiirlerde çocuk ve çocukluk temsillerini örnekleyen bu zengin içerik bir yandan da Chris Jenks'in modern toplumlarda çocuğun sadece bireysel bir varlık değil, aynı zamanda toplumsal bir denetim ve ideolojik yaklaşımın bir aracı olarak kullanıldığı tezini hatırlatmaktadır. Ona göre bilhassa modern devletler görünürde çocuğu korunması gereken bir varlık olarak gösterse de aslında çocuk istismarı gibi gerekçelerle meşrulaştırarak kontrol mekanizmasının merkezinde tutar. Böylece aile ve çocuk üzerinden işleyen değerler sistemine müdahale eder (Jenks, 2002: 97-98). Bu yaklaşım, 1960'lı yılların Türk şiirindeki çocuk temsili anlamlandırmak açısından oldukça açıklayıcıdır. Çünkü bu dönemde çocuk, şiirde hem birey ve masumiyet simgesi hem de toplumun geleceğine dair umutların, ideolojik yönelimlerin ve toplumsal eleştirilerin taşıyıcısı olarak görülür. Toplumcu şairlerde çocuk; sömürülen, ezilen sınıfın temsilcisi, geleceğin devrimcisidir. Milliyetçi ya da muhafazakâr çevrelerde ise geleneksel değerlere dönüşün, milli kimliğin ve ahlaki saflığın sembolüdür. Her iki durumda da çocukluk bir metafor olarak kullanılmakta, daha iyi bir dünyanın habercisi ya da mevcut düzenin korunması gereken temeli olarak görülmektedir.

Şiirde öne çıkan başat düşünce akımlarının çocuğa verdiği önem kadar, herhangi bir akıma bağlı kalmayan şairler de çocuk temsillerine eser verdikleri dönemin zihniyet yapısı kapsamında ayrıcalık tanımışlardır. Atal Behramoğlu'nun şiirleri bu iddiayı örneklemektedir. Şairin "Bir Gün Mutlaka" adlı şiirinde çocukluk, yetişkinlerin dünyası ile karşılaştırılarak bir kaçış alanı ve güçlü bir masumiyet ve umut çağı olarak gösterilmiştir. Şiirde geçen "Ben de çocuktum, sevgilerim olacaktı elbette/Sinema dönüşlerini düşünüyorum, annemi, her şey nasıl ölebilir, nasıl unutulur insan" dizelerinde çocukluk saf, korunmuş ve masumiyet dolu bir evre olarak nitelenmiştir (Behramoğlu, 1981: 25).

Şairin *Ben de çocuktum* ifadesi, çocukluk günlerini yetişkinliğin kayıp ve karmaşasına karşı sığınılacak temiz bir zaman dilimi olarak anımsadığını göstermektedir. Yine, "Bir çocuk bakıyor pencereden hülyalı kocaman gözlü nefis bir çocuk/Lermontov'un çocukluk fotoğraflarına benzeyen kardeşi bakıyor sonra" (Behramoğlu, 1981: 26) dizelerinde çocuk henüz dış dünyanın karmaşasına karışmamış, içeride korunmaktadır. Bu durum aynı zamanda dış dünyadaki adaletsizliklere karşı bir umut barındırır. Sahnenin Lermontov'un çocukluk fotoğrafına benzetilmesi ise çocuğun gelecekte bir düşünür, sanatçı ya da eyleyici potansiyelini taşımakta olduğunu ima eder. Son olarak şiirdeki "Ey halk diyorum, ey çocuk, derken bende bir ağlama" ifadelerine değinilebilir (Behramoğlu, 1981: 27). Burada çocukla birlikte halka bir sesleniş vardır. Çocuk geleceğin temsilcisi, halkın saf ve temiz yanındadır. Şair *Ey çocuk* hitabı ile salt çocuğa değil çocuğun şahsında toplumsal bilince seslenmiştir. Şairin hitap sırasında ağlaması, çocuğa dair umudun ve geleceğin çok kıymetli bir o kadar da tehdit altında olduğunu hissetmesindedir.

Türk şiirinin 1950-1980 evresi toplumsal anlamda hareketliliği, kent yaşamı ile yeni ekonomi modellerine uyum sürecini yansıtır. Behçet Necatigil, bu değişim süreçlerini "Ürkek bezgin baktığımız göklerden/Yarınlara güvendi umduğumuz/Çocuklar, evler ve ekmek" dizeleriyle umuda dönüştürmek ister (Necatigil, 'Korku Çiçekleri', 1994: 87). Necatigil'e göre bireysel saadet için huzur duyulan bir evde yaşamak, bu evde çocukların varlığı ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek gerekmektedir. Bu bakış açısı şiirin yazıldığı dönemde toplumun önceliklerini öne çıkarmakta ve umut bağlamda çocuklara gerçek anlamda ihtiyaç duyulduğuna işaret etmektedir.

Türk şiirinde bilhassa 1950'li yıllardan itibaren şairle toplum arasındaki ilişki; din, dil ve tarih gibi toplumun ortak değerlerini, seçtiği yöneticiler ile yaşam tarzlarını kabul ya da reddetme, topluma olumlu ya da olumsuz eleştiri getirme hususlarında şekillenmiştir. Dolayısıyla şairler sanat hayatlarında ya bireysel bir yol izlemişler ya da sosyal ve siyasal açıdan topluma ayak uydurmuşlardır. Bir yandan da iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan topluma rol model olmuşlardır. Diğer bir deyişle toplum ile sanatçının uyum ve uyumsuzluk süreçleri sanat eserinin üretimini şekillendirmiştir (Emiroğlu, 2016: 223). Bu nedenle şairler, çocuk ve aile gibi toplumu ilgilendiren konularda toplumsal beklentileri yansıttıkları gibi sanatsal yetkinliklerinden aldıkları kuvvetle toplumu yönlendirmeye de gayret etmişlerdir. Bu anlamda dönem şiirinin toplumun geleceği ile ilgili beklentileri en güçlü şekilde temsil eden yönlerinden biri de çocuk ve çocukluk imgelerinin umut temsili ekseninde sıklıkla işlenmiş olmasıdır. Takip eden kısımda direnişin ve dirilişin sembolü olarak 1970'li yılların şiiri çocuk temsilleri ekseninde değerlendirilecektir.

4. DİRENİŞİN VE DİRİLİŞİN SEMBOLÜ OLARAK ÇOCUK: 1970'LER ŞİİRİ

Cumhuriyet Dönemi Türk şiiri, modernleşmeye başlayan kültür hayatının zengin ve çeşitli okuma edimlerine açılınca birbirinden farklı görünen estetik tabakalaşmaya neden olmuştur. Şiir sanatının önceki kısımlarda da örnekleri verilen farklılaşmasının arka planında Cumhuriyet'in çoğulcu, demokratik ve Türkçeyi merkeze alan dil anlayışı yatmaktadır (Korkmaz ve Özcan, 2019: 195). Şiirin 1970'li yıllardaki hareketliliği 1960'lı yıllardaki gibi toplumsal ve siyasal olaylardan etkilenmiş, bu yeni on yılın da poetik anlayışını büyük ölçüde askeri darbe ve ideolojik çatışmalar şekillendirmiştir.

1970’li yılların Türk şiiri ve edebiyatı, özellikle 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin gölgesinde şekillenmiş; bu dönem, toplumsal baskı, şiddet ve siyasal çatışmaların sanat alanına güçlü biçimde yansıdığı bir evre olmuştur. 12 Mart darbesi sadece siyasi değil, aynı zamanda edebi bir kırılma noktası olmuş; romanlardan şiire, öyküden müziğe kadar pek çok alanda merkezi bir tema hâline gelmiştir. Dönemin pek çok şairi bu politik sarsıntıyı doğrudan ya da dolaylı biçimlerde dizelerine taşımıştır. Edebi eserlerde yapısal ve sınıfsal dinamiklere fazla eğilim gösterilmeden direnişin ve devrimci mücadelenin masumiyeti romantize edilmiştir. Dolayısıyla dönemin şiiri, güçlü bir politik söylem taşımasına karşın zaman zaman toplumsal gerçekliğin karmaşıklığını yansıtmakta yetersiz kalmıştır. Şairlerin kişisel deneyimi ile tarihsel bağlam arasındaki gerilim, şiirin tutarlılığı ve derinliği üzerinde belirleyici olmuştur. Sanatçılar dönemin ruh halini, yenilgi ve umut arasında salınan kuşakların iç dünyasını, lirizmin ve öfkenin iç içe geçtiği bir ifade alanı olarak belgelemeye devam etmiştir (Türkeş, 2004: 429).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, çok partili siyasal hayat kendi doğasına uygun şekilde çok sesli bir düşünce ortamı meydana getirmiştir. Bu süreçte şiirlerdeki çocuk temsiline ilişkin faillikler çeşitlenmiş; 1970’li yıllara gelindiğinde ise ideolojik çocuk söylemi milli, manevi ve devrimci yönlerde giderek zenginleşmeye devam etmiştir. Örneğin Sezai Karakoç’un şiirlerinde çocuk, dini duyarlılığın hâkim olduğu ideolojik bir söylemin merkezinde yer almaktadır. Çocuk imgesel olarak modern kent hayatı, Doğu ile Batı, sekülerlik ve dindarlık çatışmaları arasında yaratılış amacını keşfetmeye çabalayan diriliş neslini temsil etmektedir.

Karakoç, dirilişi “ölmeden önce ölmek” kavramının karşılığı olarak idealize etmiştir. Bu doğrultuda şiirinde İslami söyleme sıklıkla yer vermiş, Batı’nın modern şiir unsurlarıyla İslam anlayışına uygun söylemi birleştirmeyi amaçlamıştır (Yazıcı, 2017: 154). Bu açıklamayı örnekleyen “Fecir Devleti” adlı şiirinde diriliş nesli ile ilgili tariflere yer vermiştir. “Yaklaşıyorlar gölgeler//Büyük aydınlıklarla birlikte geliyorlar//Kasları çağa gerilmiş/Er kişiler çıkıyorlar bir bir geceden//Güneşin ışığını taşıyorlar/Koşanlar bunlardır çağırduğum fecre doğru//Anne ve babaların çilesinden//İnançsızlığın yıkıcılığın/Köleliğin sömürmenin/Kör yüreğine ok atan/İnkârı öldüren/İnsanı diriltten” dizelerinde büyük bir emekle yetişmiş, sömürüye karanlığa ve inkara karşı aydınlığı ve inancı temsil eden genç bir diriliş nesli resmedilmiştir (Karakoç, 2021: 12).

Karakoç’un bu yıllarda yayımlanan *Zamana Adanmış Sözler* (2021) adlı şiir kitabındaki çok sayıda şiirde çocuk ve çocukluk temsili de “Fecir Devleti” şiirinde vurgusu yapılan direniş ve diriliş temaları ekseninde dile getirilmiş, kendi döneminde ve sonrasında yazılmış olan şiirlere ilham kaynağı olmuştur. Aşağıdaki tabloda adı geçen kitaptaki çocuk temsillerini içeren şiirlerden örnekler gösterilmiştir.

Tablo 4.

Sezai Karakoç’un ‘Zamana Adanmış Sözler’ Şiir Kitabında Çocuk Temsili Örnekleri

Şiirin Adı	Sayfa	Çocuk Temsili İçeren Dizeler
Masal	18	“O zaman dönüp konuştu/Batılılar!/Bilmeden/Altı oğlunu yuttuğunuz/Bir babanın yedinci oğluyum ben/Gömülmek istiyorum buraya hiç değişmeden”
Ses	20	“Dünyanın ucunda bir çocuk/Kitabın ak sayfasını çeviriyor/Bağın yeşil yaprakları arasında/Kimdir o çocuğa fısıldayan/Cebrail’dir...”
Çocukluğumuz	33	“Peygamberin günümüzde küçük sahabileri biz çocuklardık/Bedir’i, Hayber’i, Mekke’yi özlerdik, sabaha kadar uyumazdık”
Sepet	34	“Anne ne koysun içine/ekmek mi çocuk mu/Düşmanın ilk baktığı/Ekmek sepetleri”
Sonbahar I	35	“Gemisini terk etmeyen bir kaptan/Gibi eski günlerin hülyalarında/ Bir deniz hazinesine sarılmış/Çocuklukta gençlikten yapılan”
Akşam	44	“Ah sessiz sessiz gelişen akşam/Erkek ağacında büyüyen çocuk/İnsan gözleriyle ağlayan sergi/Ateşi armağan getiren yolcu”
Tören	45	“Bir ülküyü arıyor gözlerim/Işıyan ne bir göz kapağında/Çocuk anne monoloğu mu/Ses kınası saçıldığında”

Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine III	52	“Ateş böcekleri/O gece dört yanıma//Sen bir anne gibi tuttun ufukları/Ve çocuklar gülle anne arasında/Seninle güller arasında/Tuhaf bir ışık bulup eridiler/Çocuklar dağ hücrelerinde erdiler/Aramızdaki sırta”
Esir Kentten Özükle'ye I	58	“Çocukluğun güllerin kasabasıydı sanki/Baharda anne ve gül çifte aynaydı sana”
Esir Kentten Özükle'ye IV	65	“Sonra birden bir sükûnet indi üstüme//Çevrende çocuklar mutluluklar gül demetlerinden bir küme”
Esir Kentten Özükle'ye V	66	“En derin deniz dibi gibi/Vurdum vurdum kendimi heykel kırıklarında çalkalandım/Senden uzakta seni ayda sanarak/Ayda ve bütün çocuklarda”

Tablo 4. Devam

Karakoç'a göre çocuklar Peygamber'in günümüzdeki küçük sahabeleridir. Tablodaki şiirler üzerinden okunduğunda Karakoç'un çocuk anlayışı; inançla yoğrulmuş ideal bir ruh, Batı uygarlığına karşı Doğulu bir bilinç ve yeni bir medeniyetin tohumlarını taşıyan bir özne olarak tanımlanabilir. Çocuk, bu bağlamda yalnızca bireysel bir varlık değil, kültürel ve toplumsal dirilişin metaforudur. Karakoç'un şiirinde çocuk, geleceği kuracak ve "Bay Yabancı"ya karşı duracak olan diriliş neslinin habercisidir (Yaşar, 2013: 2835).

Cumhuriyet döneminde hızlı bir şekilde değişim gösteren toplumsal ve siyasal gelişmeler neticesinde, şiirlerdeki çocuk temsillerinin bir boyutu da odak noktasına toplumsal çatışmaları yerleştiren toplumcu gerçekçi şairlerde yankısını bulmuştur. Toplumcu gerçekçi yaklaşım 1940'lı yıllardan 70'li yılların sonuna kadar etkisini göstermiş, özellikle 1970'li yılların buhranlı atmosferinde umudu, diriliş ve direniş temsil eden şiirlerle dikkat çekmiştir.

Pek çok temsilci içinde, ezilen sınıfların ve yoksul çocukların yaşamını sıklıkla işleyen Rıfat Ilgaz'ın “Güneşten Uzak” adlı şiirinde geçen, “Biz bu güneş ülkesinin çocukları/Öfkeyle umutla beslenen” dizeleriyle başlayan bölümde çocuklar, yoksulluğun ortasında büyüyen ancak aynı zamanda umut ve sabırla geleceği inşa eden bir sınıfın mensupları olarak temsil edilmiştir. Bu çocuklar “bir avuç kum, bir avuç kireç”le bir gelecek inşa ederken, sembolik olarak devrimin harcıyı yoğuran özneler olarak gösterilmiştir (Ilgaz, 2004: 264). Burada çocukların geleceğin inşasında aktif rol alan ve yoksulluklarıyla değil direnişleriyle tanımlanan bireyler olması dikkat çekmektedir.

Ilgaz'ın “Elif'in Babası” adlı şiirinden devamla “Ne varsa öğretecekti Elifçigine/Çocuklar değil miydi büyük yüzdelerle/Bütün borçlarımızı üzerlerine alan” dizelerinde çocuk, tarihsel sorumluluğun mirasçısı olarak betimlenmiştir. Elif'in çocukluğu, babasının bağımsızlık ve emperyalizm karşıtı mücadeledeki yerinin bir devamı gibidir (Ilgaz, 2004: 267). Çocuk burada politik bir bilinç yükünü sırtlamıştır.

Aynı şekilde, “Biz Dar Geçit Bekçileri” adlı şiirinde, “Çetin ceviz olsun evlatlarımız/Süreriz önlerine tekel kitaplarını/Ders isteriz çalışsınlar ha babam ha” diyerek çocuk temsili üzerinden kuşaklar arası beklentileri ve çocuğa yüklenen ideolojik misyonu pekiştirmiştir (Ilgaz, 2004: 275). Burada direnişin salt gelenekten değil, bireysel bilinçten de kaynaklanması gerektiği vurgulanmıştır. Ilgaz'a göre çocuk, karanlığa karşı direniş cephesinde “insanca ölebilmeli” kendini değerleri uğruna feda edebilmelidir (Ilgaz, ‘Sularda Güneş Olmak’, 2004: 272). Bu şiirlerdeki çocuk imgelerinden hareketle toplumcu gerçekçi şiirlerde çocukluğun, Hall'in temsil sisteminde vurgulandığı gibi, ideolojik bir çerçevede yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Modern dönemde ideolojiler yalnızca siyasal alanla sınırlı kalmayıp bireyin düşünme biçimini, gündelik yaşamını ve sanatsal üretimini doğrudan şekillendiren bir yapı olarak karşımıza çıkar. Toplumun ortak belleğinde yer alan inançlar ve değerler, yalnızca toplumsal düzenin değil, aynı zamanda edebi temsillerin de kurucu unsurlarıdır (Dijk, 2003: 22). Bu bağlamda Rıfat Ilgaz'ın şiirleri özelinde 1970'li yılların şiirlerinde çocuk temsilleri, bir yönüyle de dönemin toplumsal gerçekliğiyle doğrudan ilişkili olarak ideolojik bir işlev üstlenmiştir. Bu temsilde çocuklar yalnızca yoksulluğun ve eşitsizliğin mağdurları olarak değil, geleceğin taşıyıcıları ve toplumsal dönüşümün öznesi olarak resmedilmiş; direnişin, emek mücadelesinin ve halkın özlemlerinin sembolü hâline gelmiştir. Toplumcu gerçekçi şiirin ideolojik arka planında çocuk, belleğin taşıyıcısı, umudun öznesi ve tarihsel sürekliliğin simgesini ve dolayısıyla bireysel değil, kolektif bir hafızanın ve sınıfsal direnişin şiirsel ifadesini temsil etmiştir.

Öte yandan 1970'li yılların şiirindeki çocuk temsillerine güçlü bir örnek olarak gösterilebilecek olan Cahit Zarifoğlu da şiirlerinde çocuğu hem masumiyetin ve geleceğin temsilcisi hem de aktif bir direnişin öznesi olarak konumlandırmıştır. Zarifoğlu'nun temsilde çocuk bedensel ve ruhsal açıdan direnişin taşıyıcısıdır. Birey olarak çocuk, toplumun değişim ve dönüşüm arzusunun somutlaştığı yeni bir insanın ve yeni bir dünyanın habercisi olarak anlam kazanır. Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinde gördüğümüz “çocuğun sistem karşısındaki mağduriyeti ve sınıfsal

direnişi”ne karşılık, Zarifoğlu’nda çocuğa daha metafizik, daha içsel bir direniş anlamı yüklenir. Direniş, burada toplumsal adaletsizliklere karşı gelmenin yanı sıra, Charles Taylor’un (2001: 27) bireyin kendisini yeniden anlamlandırma yolu ile kurduğu, kültürel ve ahlaki değerler temelli bir bağlamla ilişkilendirilen “benliğin inşası” tanımındaki gibi bir süreçte gerçekleşen içsel bir mücadeleyi de işaret eder.

Zarifoğlu’nun şiirlerinde çocuklar, “atlara binen”, “haberi alan ve yayan”, “kent kuran”, “dünyayı dönüştüren” birer faile dönüşmüştür. “Çoğalmak” adlı şiirinde geçen bu ifadelerle birlikte aynı şiirdeki, “Güzel kılınan sen/Beni de kutsal sıvamaktasın/Güzelleşiyorum çocuklarımızla//Ben çocuklarım ve kadını/Bilerek erkekliği yeryüzünde/Onun koşturmasıyla koşarak/Bilerek kadınlığı yeryüzünde/Onun koşturmasıyla kapanarak” dizelerinde çocuk, biyolojik bir gerçeklikten ziyade ahlaki güzelliğin ve manevi bir varoluşun temsili olarak gösterilmiştir. Bu çocuklar, “Koşarak hatırlıyorum alnımın terini/Avucumda tutup doyuran buğday ağırlığında” dizelerinde ifade edildiği gibi emekle, alın teriyle yoğrulmuş bir hakikatin temsilcileridir (Zarifoğlu, 2022: 239-243).

Benzer şekilde “Yedi Güzel Adam” adlı şiirinde geçen “Çocuklarımızın ellerinde büyüyen gagalı şeylerin/Tanrının buyruğu ile ortaya çıkarttığı/Gürbüz bir yumurta” imgelerinde çocuk hem gelecek için bir umut hem de doğrudan mevcut düzeni sarsacak bir güç olarak öne çıkarılmıştır (Zarifoğlu, 2022: 114).

Çocuğun şiirlerde sıklıkla direniş temsili ekseninde işlenmiş olmasının dönem şiirinin belirgin özellikleri arasında yer aldığı görülmektedir. Bilhassa Zarifoğlu, kurguladığı estetik açıdan çok güçlü ve çözümlenmesi güçlü bir şiir bilgisi gerektiren şiirlerinde bile çocuksu duyarlılığı sürdürmeye devam etmiştir. Şairin çoğu eserinde olduğu gibi, “Akşam Sofrasında Yedi Kişilik Bir Aile Oyunu” (Zarifoğlu, 2022: 153-169); “Zeynep ve Uzaktan Fırat Üzerine İki Anlatım” (Zarifoğlu, 2022: 173-188); “... Ve Çocuğun Uyanışı Böyle Başladı” (Zarifoğlu, 2022: 191-235) adlı şiirleri bu konudaki tutumunu örnekleyen çocuk temsilleri ile doludur. Bu şiirlerde direniş temsili, dışsal bir protestodan öte içeriden taşan bir hakikatin, varoluşun ve imanla yoğrulmuş bir eylemliliğin somut halini bürünmüştür. Bu yönüyle Zarifoğlu, çocuğu bir gelecek vaadi olmaktan çıkarıp modern zamanın direnen hakikat öznesi hâline getirmiştir.

Görüldüğü üzere 1970’li yılların şiirinde çocuk temsilleri, toplumsal dönüşümün ve politik çatışmaların yoğunlaştığı bir dönemde yeni anlamlar kazanmıştır. Çocuk artık salt masumiyetin değil, aynı zamanda direnişin ve dirilişin simgesine dönüşmüştür. Çocuğu merkeze alan şiirlerde uzun süre baskın olan didaktik yaklaşım, 1970’lerle birlikte yerini çocuğu özne olarak kabul eden, onu toplumsal meselelerle yüzleştiren politik bir çocukluk temsiline bırakmıştır. Bu yeni yaklaşım, özellikle şiirde çocuk figürünün sembolik gücünün artmasına neden olmuş; çocuk geleceği temsil eden pasif bir varlık olmaktan çıkıp doğrudan direnişin ve toplumsal uyanışın bir parçası olarak resmedilmiştir (Akbayır, 2004: 547).

Zengin ve başarılı şair kadrolarının yetiştiği 1970’ler, Cumhuriyet Dönemi’nin emekleyen şiirinin çoktan ayağa kalktığı ve hatta koşmaya başladığı yıllara denk gelmektedir. Çok farklı poetik ekolden şairler toplumu ilgilendiren pek çok konuda öncülük ettikleri gibi çocuk temsillerinde de yeni alanlara açılmışlardır. Bu alan da çocuğu kuşkusuz bireyin ve toplumun beklentilerine uygun olarak edilgen bir sosyal aktör olmaktan çıkarıp failliğini sanatsal, ekonomik ve toplumsal anlamda güçlendirmiş, yeniden inşa etmiştir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Cumhuriyet Dönemi Türk şiiri çocuk ve çocukluk temaları bakımından salt çocuk edebiyatına özgü eserlerin dışında kalan yetişkin edebiyatında oldukça zengin bir içeriğe sahip olmuştur. Her dönemde şairler çocukluk temsillerini hem kendilerini hem de dışarıdaki dünyayı anlamak ve yeniden anlamlandırmak için ortak belleğin bir ögesi olarak kullanmaya devam etmişlerdir.

Sanat eserlerinde çocuk imgesinin öne çıkmasının başat nedenleri arasında yeni kurulan devletin ayağa kalma çabası, aile ve nüfus açısından gücünü kaybetmiş olması ve çocukluğun tarihsel ve toplumsal anlamda bir inşa süreci olarak görülmesi sayılabilir. Yanı sıra modernleşmeye koşut olarak dünyaya ayak uydurma isteği de yeni yetişecek kuşakların üzerindeki beklentilerin yüksek olmasına neden olmuştur.

Özellikle toplumsal açıdan yeni bir dönemin başlangıcı sayılan 1950’li yıllardan itibaren edebiyat sahasında elde edilen yetkinlik ve yanı sıra toplumsal konulara yönelme eğilimi, şiirlerde çocuk temsillerinin çeşitlenmesi açısından olanaklar yaratmıştır. Bu yıllarda çocuk nüfusunun genel nüfus içinde yarıya yakını teşkil etmesi de her konuda topluma liderlik yapan sanatçıların dikkatinden kaçmamış, çocuklara toplumsal birer aktör olma yolunda yeni görevler ve tanımlamalara açılan sanatsal bir tutum izlemişlerdir. Bu bakımdan çocukluk ilk elden yetişkinlikten ayrılan bir masumiyet ve saflık çağı olarak değerlendirilmiş, giderek zorlaşan kent yaşamında bunalan bireyin kaçıp sığındığı bir liman ve sürekli özlenen bir mazi olarak değerlendirilmiştir. Aşk, sevgi, merhamet, vatan sevgisi ve özlem gibi güzel duyguların karşılığı çocuğun masumiyeti temsili çevresinde şekillenmiştir.

Demokratik kent toplumu yolunda değişimlerin yaşandığı süreçte çocuğa yüklenen masumiyet temsili, 1960'lı yıllardaki darbe ve toplumsal çatışmaların yarattığı hayal kırıklığıyla birlikte yerini bir umut arayışına bırakmıştır. Bu dönem şiirinin örneklerinden hareketle şairlerin ortak belleğinde çocuklar; vatani, kültürü ve toplumsal değerleri koruyup yaşatacak birer umut elçisi olarak görülmüştür. Böylece çocuk temsilleri ideolojik ve manevi tartışmaların bir yansıması haline gelmiştir. Stuart Hall'in yansıtmacı temsillerine uygun biçimde şekillenen bu dönüşümle birlikte çocuk, toplumu kurtaracak bir devrimin de temel öznesi olarak konumlandırılmıştır.

1950-1980 dönemi şiirinin omurgasını büyük ölçüde siyasal ve toplumsal gelişmelerin oluşturduğu bir çatışma durumunun şekillendirdiği anlaşılmaktadır. Bu dönemin sonlarına doğru yine bir askeri darbe ve onunla birlikte toplum sahasında görülen çatışmalar, işçi ve yoksul kesimlerin hak arayışları, milli ve manevi değerlere dönüş yaparak onları yeniden canlandırmak isteyen düşünce yapılarının arayışları, ortak bir tutum olarak değerlendirilebilecek olan çocuğa ve çocukluğa yönelme eyleminin canlı kalmasına neden olmuştur. Bu durumda da çocuk haksızlığa ve zulme karşı koyan bir direnişçi, yoksul ve ezilen sınıfları koruyacak olan bir eylemci olarak temsil edilmiştir.

Benzer bir şekilde modernleşme süreciyle sekülerleşen toplumsal yapıda çocuk, geleneksel değerlere ve İslami inanç sistemine dönüşümü müjdeleyen bir diriliş neferi olarak konumlandırılmıştır. Dolayısıyla başat örnekleri temsiller etrafında yorumlanan 1950-1980 dönemi şiirinde çocuğun aileyi ve toplumu yakından ilgilendiren pek çok konuda ele alındığı ve hemen her şair tarafından mutlak suretle kasıtlı ya da inşacı temsiller ekseninde işlendiği görülmüştür. Bu durum da araştırmacılara çocuk ve çocukluk temaları bakımından incelenebilecek çok zengin bir şiir külliyyatı imkânı sağlamaktadır.

Türk şiirinin zirve noktalarından biri olan bu dönemde, çocuk temalarının belirli temsiller etrafında kümeleniği görülmektedir. Bu çalışmadan hareketle belirli bir şiir akımı, şair veya eserler üzerinden bu temsillerin toplumsal yapıyla etkileşimini analiz etmek, edebiyat külliyyatının henüz keşfedilmemiş alanlarına ulaşmayı mümkün kılacaktır. Böylece yetişkin edebiyatında çocuk temsillerine ne denli güçlü yer verildiği ve bu imgelerin kültürel birikime sağladığı katkı daha net bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır.

Aile yapısının giderek zayıfladığı günümüzde, edebiyatın aile ve çocuk konularındaki izlek gücüne yeniden odaklanmak, toplumu anlamaya ve temel sorunları çözümlenmeye önemli bir katkı sunar. Görüldüğü üzere bir bütün olarak analiz edilen dönemde şiirlerdeki çocuk temsili, her on yılda bir yeni anlam katmanlarına bürünerek çağın ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir. Bu bağlamda şiire ve edebiyata duyulan ilginin artması, bireyi henüz çocukluk evresinde tanıma ve anlama sürecini ortak belleğin desteğiyle daha işlevsel bir boyuta taşır. Bu yaklaşım sayesinde toplumun estetik zevk anlayışı güçlenirken köklü kültürel yapının korunması da mümkün hale gelir. Nihayetinde çocuk, toplumsal açıdan yeniden merkezi bir konuma yerleşmekte; edebi eserler ile akademik araştırmaların yarattığı estetik tartışma zemini, çocuğun gerçek değerinin kavranmasına zemin hazırlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbayır, S. (2004). Çocuk ve Gençlik Edebiyatının İdeolojik Boyutu. *Hece Dergisi, Hayat Edebiyat Siyaset Özel Sayısı*, 8 (90-91-92), 545-556.
- Ariès, P. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. (Çev. R. Baldick.) New York: Alfred A. Knopf Press.
- Atılğan, G. (2019). Türkiye’de Toplumsal Sınıflar (1923-2010). *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim* içinde: (Faruk Alpkaya ve Bülent Duru, Der.) s. 323-366. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ay, A. (2001). İkibuçuk Darbe Arası Türk Şiiri. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi. Türk Şiiri Özel Sayısı*. 5 (53-54-55), 109-111.
- Bayazıt, E. (2021). *Şiirler*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Behramoğlu, A. (1981). *Bir Gün Mutlaka*. İstanbul: Yazko Yayınları.
- Börklüoğlu, L. (2019). *Tanzimat’tan Günümüze Türk Siyasal Hayatı*. Bursa: Dora Basın Yayın.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Ç. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2024). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çetin, N. (2019). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dağlarca, F. H. (2021). *Bütün Şiirleri-1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demiral, S. (2022). Çocukluk Konumunu Politik Bir Pratik Olarak Düşünmek. *Cogito Çocuk Düşüncesi* içinde, s. 52-67, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demirel, T. (2011). *Türkiye’nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dijk, T. V. (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım. *Söylem ve İdeoloji* içinde. (Çev. N. Ateş) s. 13-112. İstanbul: Su Yayınevi.
- Emiroğlu, Ö. (2016). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şairlerinin 1940-1980 Arasında Toplumsal Süreçle Uyum veya Uyuumsuzluk Dereceleri*. Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1. Cilt, 221-231.
- Engin, M. (2024). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Çocuk (1950-1980)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, SBE.
- Hall, S. (2009). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Hikmet, N. (2022). *Son Şiirleri 1959-1963*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ilgaz, R. (2004). *Bütün Şiirleri 1927-1991*. İstanbul: Çınar Yayınları.
- İlhan, A. (2019). *Sisler Bulvarı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Jenks, C. (2002). *Childhood*. London: Routledge (Taylor and Francis).
- Karakoç, S. (2021). *Zamana Adanmış Sözler, Şiirler V*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2021). “Osmanlı’dan Günümüze Edebiyat ve Toplum”. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Korkmaz, R. ve Özcan T. (2019). Cumhuriyet Dönemi: Şiir (1950-2000). *Türk Edebiyatı Tarihi* içinde: “Cilt 4. s. 126-198. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Narlı, M. (2015). *Şiir Burcu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Necatigil, B. (1994). *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taylor, C. (2001). *The Sources Of The Self: The Making Of The Modern Identity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Türkeş, A. Ö. (2004). Darbeler; Sözü Bittiği Zamanlar. *Hece Hayat, Edebiyat, Siyaset Özel Sayısı*. 8 (90-91-92), 426-434.
- Özel, İ. (2020). *Şiir Okuma Kılavuzu*. İstanbul: Tiyo Yayıncılık.
- Öztan, G. G. (2009). *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uyar, T. (2014). *Büyük Saat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yaşar, H. (2013). Sezai Karakoç’un Şiir Poetikasında Çocuk Halleri. *Electronic Turkish Studies*, 8(1), 2817-2836.
- Yazıcı, G. (2017). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Edebiyatist.
- Zarifioğlu, C. (2022). *Şiirler*. Ankara: Beyan Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Yasemin Saner Gönen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %100

Yazar 1: Araştırmanın tamamını gerçekleştirmiştir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

YAPAY ZEKA KULLANIM BEYANI

Bu çalışmanın yazım sürecinde yazar, metin iyileştirme, dil ve gramer kontrolleri gibi alanlarda yardım almak amacıyla yapay zeka araçlarından faydalanmıştır. Kullanılan her türlü yapay zeka aracı, yalnızca yazarların mevcut fikirlerini geliştirmek ve daha etkili bir şekilde ifade etmelerine yardımcı olmak için bir destek mekanizması olarak kullanılmıştır. Çalışmanın araştırma sorusu, metodolojisi, veri toplama ve analizi, ulaşılan bilimsel bulgular, yorumlar ve sonuçların tümü yazarın kendi entelektüel katkısıdır. Yazar, çalışmanın akademik içeriğinin doğruluğu ve bütünlüğünden, ayrıca yapay zeka kullanımı da dahil olmak üzere, intihal ve akademik etiğe aykırı her türlü durumdan nihai olarak kendilerini sorumlu tutmaktadır.